

Ірина Окур

**ТИ ПОЧУЄШ МЕНЕ
ТЕПЕР**

Дискурсус
Брустури — 2025

УДК 821.161.2
О 49

Ірина Окур.

Ти почуєш мене тепер / Ірина Окур. — Брустури : Дискурс, 2025. — 144 с.

ISBN 978-617-8326-95-1

«Ти почуєш мене тепер» — це новела, в якій перетинаються два світи: український і турецький. Два дитинства, дві тиші, з якої проростає голос. Книга досліджує вплив традицій, страхів і соціальних табу на становлення жінки в родині, у суспільстві, у власному тілі. У передмові авторка порівнює свої дитячі спогади зі Львова й турецьких гір, де свобода часто виявляється лише ілюзією.

Основу твору становлять сім правдивих історій жінок з різних регіонів Туреччини. Кожна з них — це окрема вершина, за якою приховані досвіди сексуального й психологічного насилля, міжпоколінневих конфліктів, приглушених бажань і надії на зміни.

У післямові звучить щире, особисте зізнання: перший досвід зіткнення авторки із сексизмом і роздуми про силу жіночого слова як інструменту просвіти й звільнення.

«Ти почуєш мене тепер» — це не лише літературна сповідь, а й запрошення до великої розмови, яку давно пора почати.

© Ірина Окур, текст, 2025
© Дискурс, видання, 2025

ЗМІСТ

Передмова	7
Фатьма	11
Її весілля було солодшим за халву.	
Їй було чотирнадцять	12
Село в провінції Карс поблизу міста Кагизман,	
1974 рік	13
Істанбул, 2024 рік	28
Дільруба	31
У казках друга дружина завжди зла,	
а в житті просто без вибору	32
Село поблизу міста Артвін, Туреччина, 1982 рік	33
Десь у горах Туреччини, 2024 рік	46
Хуля	47
Коли твоє тіло — поле чужої влади	48
Село коло Ерзурума, 1979 рік	49
2002 рік. Дві ложки цукру, дві ложки муки,	
стакан води, й буде молоко	67
Священний місяць Рамазан	69
Два роки потому. Ерзурум	71
Ерзурум, 2024 рік	72
Кіраз	73
Коли вірність вимірюється не словами,	
а відсутністю зради	74
Нарман, Туреччина, 1968 рік	75
Десь у горах коло міста Ерзурум, 2024 рік	86
Еліф	87
Поміж вироків і порожніх келихів	88
Ерзурум, 1977 рік	89

Хасна	101
Не всі відьми носять мітли.	
Деякі золото й брехню	102
Істанбул, 2000 рік	103
Священний Рамазан 2019 року	111
Шукріє Сюрмелі	117
Постріл, який розділив життя,	
та вона об'єднала серця. АĞRI25, 1920-ті роки.	
Коли Османська імперія ще стояла	118
Післямова	125

Передмова

У кожного хірурга є свій
цвинтар. Він повинен час від
часу туди ходити й думати.

Французький хірург Леріш

Аналогічно болить і трансформація, у кожної жінки є свій маленький цвинтар пам'яті, де доводилося знову й знову збирати себе до купи.

Жінка — це завжди про силу.

Коли проходите повз людей, чи замислюєтесь, скільки чортів роздирають їхні душі ще за життя?

Мене звати Ірина, я авторка цієї книги й жінка, що народилася в Україні, я мала право на освіту, медицину, захист від держави й право обирати, з ким кохатись, а від кого бігти. Та чи розмірковували ви коли-небудь про тих, у кого немає цих прав? Вони досі серед нас.

Усі жінки, про яких я писатиму, так чи інакше переступали поріг мого дому, можливо, саме та, про яку ви читаєте зараз, є моєю свекрухою або ж помічницею в хатніх справах. Усі історії справжні, та імена змінено. Хоча б десь у них був вибір.

* * *

Зима. Темінь така, що можна сліпаки й не відкривати. Ти сонними руками стягуєш теплі колготки з батареї, топчеш гарячу канапку й пензлюєш до школи на 8:30, згодом пролунає гімн України й почнеться руханка під Неллі Фуртадо.

Від дзвінка до дзвінка. На перерві, замість того щоб купити в їдальні булку з маком за кишенькові, відкладеш на помаду від «Оріфлейм», залишишся голодна, але крута й гарна. Однокласниця принесла новий каталог: потри й понюхай!

Потім будеш ті помади никати під столом, за шафою, але мама все одно знайде й дасть по зіздах.

Після повернення додому будеш довго відмивати чорнило з пальця, розігрієш у мікрохвильовці вчорашній плов або гарячі канапки, щоб сир потік по батоніві, і хлюпнешся на диван дивитись «Обшук та побачення» або пригоди Джекі Чана з новими талісманами. Прокляті уроки, ше й, курчаляга, мама зі зборів прийде, а ти недавно вирвала сторінку зі щоденника із зауваженням: «Погана поведінка, не слухає вчителя, холітається на стільці», але нічого, ще один всраний семестр — і літо.

Літо. Розбила носа й коліна, так і не навчилась їздити на велику. Залітаєш у кіоск коло хати, сємки в зеленій пачці 50 копійок, сухарики «Флінт» із хрінном і холодцем, морозиво «Мультияшки», «Лейс» у старій синій пачці.

— Тьотя Маріна, дайте сємки, мама вам потім 50 копійок занесе.

— Бери, але лускай нормально, щоб потім апендицит не вирізали.

— Та я нормально лускаю! — відповідаю, як доросла, щоб запевнити.

Мені здається, вищеописаний уривок з мого дитинства приблизно нагадує ваше. Дитинство середньостатистичної української дитини. Можна ще додати поїздки в літній табір і село. Допомогали порати худобу бабі, копати бульбу, і це вже здавалося надзвичайною несправедливістю, бо ти, бачте-но, гаруєш замість гулянок, так нам тоді уявлялось. А потім ми з тобою вирости, тепер хтось згадує свою травму на кріслі в психотерапевта, згадує, що мама прала, як сидорову козу, як пив тато, а хтось закопав далеко в серці й не готовий відкритись. Хтось повторює проєкцію батьків уже на власних дітях і не прагне до змін. Усі ми різні, й у кожного біль свій.

Проте метою написання цієї книжки став незрозумілий мені страх іншого менталітету, їхній страх заперечити зло, піти наперекір долі, батькам і суспільству. Чи змогла б я на їхньому місці? Чи змогла б ти?

У країнах, де досі діє шаріат, або інший релігійний фанатизм у всіх його проявах, або є його прихильники, не може бути щасливої вільної жінки, яка обирає сама, і не може бути чоловіка, який живе власним розумом, а не стереотипами, тому й, здавалося б, достатньо світська країна Туреччина не виняток.

І, можливо, після прочитання цієї книги з'являться відчуття: «А мені то що?», «Добре, що я до цього не дотична» тощо.

Згадаймо собі страшну ситуацію, коли українка, зґвалтована москалем, евакуйована до Польщі, не мала вибору щодо аборту — зробити його чи ні.

Чи могли б ми подумати, що іранська жінка ви-йде й буде боротися за свої права в той час, коли над українськими головами літатиме іранський шахед?

Ерудичія нації, сексуальна освіта, відсутність страху, усвідомлене батьківство — базові складові.

Ми можемо говорити, що освіта не потрібна, у нас постійна дискусія, у скільки років вступати в заклад вищої освіти та коли його закінчувати.

У якому віці ми усвідомлюємо, ким хочемо стати? Можливо, це не так важливо, як знати, ким точно не хочемо стати.

Я не хочу бути чоловіком, який б'є дружину чи дитину, я не хочу бути жінкою, яку б'ють.

Я не хочу бути «окрасою колективу / берегинею домашнього вогнища / натхненницею свого чоловіка».

Я не хочу бути жінкою без права обирати.

Я хочу не боятись.

Я хочу бути собою.

Жінки, про долі яких ти будеш читати згодом, не завжди мали той вибір. Вони навіть не завжди знали, що можна чогось бажати чи про щось мріяти.

Найбільшою моєю помилкою було те, що я дивилася на них крізь призму свого українства, я судила їх тією головою, з якою жила. Проте ми виростили в різних суспільствах, з різними усталеними нормами.

Наші страхи різні.

Фатъма

***Її весілля було солодшим за халву.
Їй було чотирнадцять***

— Який твій найприємніший спогад з дитинства?

— Як мене била мама, сильно била.

— Ні-ні, можливо, ти неправильно мене зрозуміла, який найкращий, найприємніший спогад?

— Та все правильно я зрозуміла, справа в тім, що не було приємних спогадів, це єдиний спогад, бо в 14 мене видали заміж.

**Село в провінції Карс
поблизу міста Кагизман, 1974 рік**

Абрикосові дерева з нагими гілочками трусилися від зимової хуртовини, у горах рідко буває рівновага, бо вже влітку жарке сонце припікатиме плоди, поки ті не опадуть додолу.

У жінки, яку ніколи не любила мама і яку насильно видали заміж за сусідського кавалера, народжувалася друга дитина, яку вона теж не любитиме, бо та народиться дівчинкою.

Сімнадцятирічна панянка верещала в потугах, щоб цей біль якнайшвидше закінчився, кусаючи біле простирадло із синіми квітами. Місцева сповитуха ж молилася, щоб маля вижило.

Почувся різкий дитячий плач із кімнати, репнула стара дерев'яна підлога, й сповитуха вийшла сповістити батька про ще один прихід життя в цей грішний світ.

— Дівчинка, ефенді¹, — з усмішкою сказала та, — оченята як сині квіти в полі. Вітаю, хай Аллах благословить.

¹ Ефенді (тур. *efendi*) — ввічливе звертання на кшталт «пан», уживається для вираження поваги, найчастіше після імені (прим. ред.).

Чоловік високого зросту, із сірими сумними очима, як дві хмарини, що зібралися на дощ, та з чорнющими вусами, як вуглиники, стримано кивнув і, поспішаючи, вилетів надвір закурити дешеву самокрутку.

«Кара Аллаха, — промайнуло в його голові, — треба буде тепер слідкувати, щоб не принесла сорому до сім'ї, але хоч буде більша поміч по хаті, як на те пішло, то вже легше. Та все ж син був би краще...»

Смакував свій сум ще довго, так і не здогадуючись, що стать майбутньої дитини повністю залежала від нього.

Фат'ма зростала красунею, густе каштанове волосся спадало по плечах. Летіла з пасовиська загнати худобу додому, аж раптом на порозі стояла вкрай розлючена мати:

— Де тебе носить?

— Я була на пасовиську, чому ти злишся? Води я нанесла ж уже й у хаті прибрала, — і втупила глибокі сині очі в підлогу, подумки уявляючи себе десь далеко, де не треба буде вгадувати настроїв батьків і думати наперед, як уникнути покарання, бо день у день так і не розуміла чому, та запитати не ставало чи то сил, чи то розуму.

— Сусідка бачила, як ти лясички точила з дівками. Де дрова, я тебе питаю?

— Мамо, я ще сьогодні нічого не їла, чому Мехмет не може принести дрова, я стомилася.

Різкий біль швидкого ляпаса по щоці пронизував наповал і віддавався дзвінкою тишею у вухах.

— Ти як зі мною розмовляєш, що це за неповага? — мати спалахнула відразу, у цій хаті ніхто ніколи

наперекір не йшов. — Мехмет відпочиває після роботи на полі з батьком, стомилась дитина, а ти звідки такої сміливості набралась, це вас у школі навчають так з батьками розмовляти?

Фатьму раптово охопив страх. Вона відчула, куди хилить мама, і це було страшніше за будь-що.

— Завтра не підеш нікуди, ану, рухайся, накривай на стіл, бо батькові зараз розповім, ще не так дістанеш!

Фатьмі було 11, початкова школа йшла до завершення. Її мати Мер'єм була при надії вже п'ятою дитиною, постійно очікуючи хлопчика, щоб задовольнити чоловіка із сірими очима.

Наступного дня до школи вона так і не пішла: мамина кара завжди була однаковою. Вона знала, що Фатьма дуже любила школу, це було її єдиною розрадою: цікаві оповідання про інше життя, величезний глобус, завдяки якому можна подорожувати в незвідані країни. Десь там є інше життя, де не кричить мама, де не треба гарувати. Та найбільш любе серцю — кольорові картинки в книжці молодої істанбульської вчительки, яка приїхала в глухе село задля реалізації своєї соціальної місії: нести дітям знання, щоб ті знали про існування іншого світу, де необов'язково боятися.

Двадцятидворічна Шермін приїхала з Істанбула в це місце, забуте Богом і людьми, рік тому. Направду вірила, що тут у людей вселяються шайтани, бо хіба може людина при світлому розумі так ненавидіти власних дітей?

Сліди від дорослих долонь на маленьких рум'яних щічках, синці по ногах від палки, якою женуть худобу,

неповнолітні діти, яких продають у шлюб за корову чи пару купюр, щоби прогодувати менших, які ще не доросли до роботи, — усе це вже не здавалося чимось незвичним, як тоді, у перший день приїзду.

Вона розуміла, що нікого в цьому селі вже не змінити, та в душі жевріла надія донести дітям, що освіта й ерудиція, вміння писати й читати зможуть подарувати їм шанс на нове майбутнє.

Очима шукала Фатьму, до останнього сподівалася, що та прийде, але дівчинки все не було. Тож після закінчення уроків вирішила піти до її оселі, бо й так навчальний семестр добігав кінця, незабаром літо, треба було донести важливість продовжувати навчання в школі.

На подвір'ї сім'ї Карадаг зустрілися дві жінки, що однаково, проте з різних причин, ненавиділи одна одну.

Шермін у брючному сірому костюмі в дрібну білу смужку, з напастованими до блиску шкіряними туфлями, бо так навчив батько, виглядала, як інопланетянка, що загубилася на чужій планеті.

Навпроти — Мер'єм, стомлена щорічними вагітностями й родами, поранням біля худоби й приготуванням їжі. Змучене молоде тіло огортало квітчасте чорне плаття до підлоги, голову покривала темно-бордова хустина, з-під якої виднівся локон каштанового волосся, й, напевне, тільки те єдине пасмо свідило про те, що вона мати Фатьми.

«Як кішка, їй Богу, коли ж ти вже заспокоїшся», — промайнуло в першої.

«Стамбульська вискочка, що життя не бачила, приперлась промивати нам мізки», — промайнуло в другої.

Шермін усе ж не витримала цієї мовчанки й почала перша, хоч і не відчувала себе на своїй території:

— Мергаба²! Сьогодні Фатьми не було на уроках, хотіла переконатися, чи все добре, чи не захворіла часом, може, якась допомога потрібна або ліки?

— Селям алейкум! Та що з нею буде, роботи непочатий край, я одна не встигаю, всі їсти хочуть. Книжками ситий не будеш.

— Послухайте, але ж людині треба вміти читати, писати, рахувати — це ж базові знання.

— От кому треба, той хай рахує, у нас роботи повно, он худоба реве. Що ви хотіли, годжа³?

Останнє слово промайнуло максимально іронічно. Мер'єм не сприймала Шермін серйозно, буцімто, що та малолітка могла розуміти, окрім своїх книжок. У неї не було ні чоловіка, ні дітей, ні поля. Інша справа в неї: гора справжнього досвіду за плечима, усі так жили, й вона живе. Що саме треба змінювати? Та й навіщо? Чи, можливо, десь у глибині душі сиділа маленька дівчинка, якій теж колись не дали шансу? То чому сьогодні вона має його давати?

Шермін ще багато разів прибігатиме в цей двір і багато інших для такого ж діалогу. Проситиме про стабільне відвідування школи, про подальше навчання у вищій школі й необхідність здобувати освіту,

² Мергаба (тур. *merhaba*) — поширене турецьке привітання, що означає «привіт» або «здрастуйте» (прим. ред.).

³ Годжа (тур. *hoca*) — звертання або титул поваги до вчителя, наставника чи релігійного діяча; у сучасному вжитку — шкільний учитель або викладач (прим. ред.).

проте не матиме успіху, та все частіше в класі буде бачити перед собою виключно хлопців, бо ж у дівчат єдина місія — вийти заміж і не осоромити родину.

Фатьма все ж закінчила початкову школу, гарцювала й ніколи не перечила, щоб тільки батьки почули вчительку й дозволили продовжити навчання в школі-інтернаті в сусідньому містечку, як радила вчителька.

Мер'єм мовчки товкла горіхи на крихтітному осліньчику, який нагадував дитячий. На споді корзини залишалось уже зовсім мало, готова була піднятись, як обізвався чоловік із сірими очима:

— Вона ще довго буде сюди літати зі своїми повчаннями?

— То скажи їй сам, що Фатьма ні в яку школу не поїде. Хай викине ті дурощі з голови, видно, мене не розуміє.

— Аїп, аїп⁴, — символічно прицмокнув по-турецьки, зробив ковток чаю і засмалив дешеву самокрутку. Де це таке чувано, щоб чоловік говорив з неодруженою жінкою посеред вулиці?

— Ти ж не забув про бешік кертмесі? — нарешті посміхнулася Мер'єм, чим нагадувала безумного чеширського kota, — та й скоро вік уже в неї.

— Дай Аллах дожити.

Посміхнулась, бо це був її план — повний контроль. Усе йшло так, як у всіх, так, як має бути, на її думку. Та чи Фатьма б із нею погодилась? Чи хтось її питав?

Пригадалась їй вагітність донькою, бо тоді в родині не одна вона була при надії, а й зовиця, сестра

⁴ Сором.

чоловіка, Зейнеп. Тоді ж і уклали безнотаріальну угоду двох сторін: одружити двоюрідного брата й сестру.

Бешік кертмесі — шлюб у колисці — це домовленість батьків про майбутній шлюб двох людей, поки вони ще немовлята. Важко навіть уявити: ти ще говориш й сидіти не вмієш, а твій законний чоловік у сусідній колисці вже лежить. І жодних тобі «пригледітися й притертися», ніякого тобі вибору.

Тільки-от прорахувалася Мер'єм із вибором, і таки судилося Фатьмі переїхати в Істанбул, як про те мріяла закохана вчителька Шермін.

Чотирнадцятиліття відсвяткувала, бовтаючи ногами на пеньку в лісі, розглядаючи побиті коліна й сліди від батькової палки. За всі роки свого ще юного життя жодних подарунків не бачила. Тут дні народження не святкували, нікого не вітали, ба більше, не завжди людина знала точну дату свого прищестя в цей світ.

Учора дістала від батька, бо замріялась, а теличка втекла, проте швидко знайшлася коло сусідської хати край дороги. Недогледіла. Здавалося б, не така страшна й біда, ніяких збитків не сталося, та все ж доньку провчити мусив. Чи то покликання в нього було таке, чи то по-іншому не вмів, Бог його знає, та ніколи не стримувався.

Бив, як худобу. Ніякі прохання й плачі не зарадили б, тому діти згодом перестали, просто мовчки чекали, поки захекається, закінчить, поставить палку й піде чай пити з дешевою самокруткою.

Фатьма поверталася додому й побачила у дворі машину. Навшпиньки, беззвучно підійшла до хати,

так цікаво стало, хто ж там приїхав, і почула знайомий голос тітки Зейнеп, вона приїхала з чоловіком.

— Фатьма, кузум⁵, як ти виросла, красуне! А чому така сумна, щось трапилось?

— Та ні, стомилася трохи, тітонько, ноги болять, — посміхнулася нервово, знизала плечима й зачерпнула води з відра напиться.

Фатьма була надзвичайно доброю, проте не дурною, як думали інші. Розуміла, що тітка з Карсу в цю глуш не просто так приїхала. Є якась справа, яка ж? Знала, що при ній говорити не стануть, і вийшла, проте залишилася під ґанком послухати.

— Зейнеп, ти ж не забула про нашу домовленість 14 років тому?

— Мер'єм, та я не забула, але малий її не хоче, каже, не подобається йому, він якусь іншу дівчину собі пригледів, та і я проти, чесно кажучи. Йому ще рано це все діло, що ми з нею в Карсі робитимемо? Вона, крім свого села, нічого не бачила, вийде з хати — заблукається. Вибач, але з осла людини не зробити.

— Ти донедавна таким же ослем була, а тут велике цабе стала. І без тебе розберемось, моя Фатьма в дівках точно не залишиться.

Усередині Мер'єм сталося ціле виверження вулкана: вона бушувала, щоки налилися багряним рум'янцем, аж тиск підскочив, та більшого сказати не могла, адже все-таки це рідна сестра чоловіка.

Фатьма ж почула абсолютно все, гарячі сльози котилися горохом по щоках, прийшло усвідомлення

⁵ Ласкаве звертання. Дослівно: моя овечко.